

ՅԵ՛ ՄՈՎԱՍԻՍՅԱՆ

ԳՈՄԱՂԻՆ
ԻՐԻՎ
ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹ

ՊԵՏՂՐԱՏ—1930—ՅԵՐԵՎԱՆ

1880

RECEIVED
MAY 1880
LIBRARY

LIBRARY

ՅԵ. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ
(ՊԵՏԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԱՍՏԻՍԵՆՏ)

631.86
Մ

ԳՈՄԱՂԲՆ ԻԲՐԵՎ ՊԱՐԱՐՏԱՆՑՈՒԹ

A
I
4734

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1930

ՊԵՏՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ ՑԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Տիրաժ 4000 Գրառ. N 3026 (բ) Հրատ. № 1183 Գառ. № 173

1. ԻՆՉ ԲԱՆ Ե ԳՈՍԱՂԲԸ

Գյուղատնտեսական կենդանիները գլխավորաբար սնվում են բույսերով: Կերը նրանց մարմնի միջով անցնելով՝ յերկու մասի յե բաժանվում. մի մասը մնում է մարմնի մեջ, դառնում է նրան սնունդ. դրա հաշվին կենդանու մարմինն աճում է, մեծանում, կաթ, միս, բուրդ, կաշի յե արտադրում, կամ այդ յարսված նյութերի շնորհիվ կենդանին աշխատում է: Կերի մյուս մասը, վորը կենդանու աղիքներում չի մարսվում, դուրս է գալիս իբրև քրիփ:

Ապրելու և աշխատելու ընթացքում կենդանու մարմնի նյութերը կամաց-կամաց մաշվում են և մարմնից դուրս են գալիս—մի մասը թոքերից, իսկ մյուս մասը մեզի միջոցով:

Վորպեսզի կենդանու տակը չոր, մաքուր և տաք լինի, ախտոներում փոռում են ծղոտ, չոր փեղին, չոր տերևներ և այլն: Այդ նյութերը կոչվում են ցամաք:

Ահա այս յերեք նյութերը, ալսինքն՝ թրիքը, մեզը և ցամքարը յերբ իրար հետ խառնում են, կոչվում է գոմաղբ:

Գոմաղբը գլուղացիներին շատ ծանոթ նյութ է: Մեր գլուղացիները գոմաղբը չորացնում են, նրանից ցան, աթար և ուրիշ վառելիք են պատրաստում: Ուրիշ վոչ մի չերկրում, վորտեղ գլուղատնտեսությունը շատ զարգացած է, գոմաղբն այդպես չեն գործածում, այլ նրանով կերակրում են բույսերը: Այն, ինչ վոր կենդանու մարմնից դուրս է յեկել իբրև անմարս և վնասակար նյութ, շատ լավ սնունդ է դառնում բույսերի համար: Մենք ել, յեթե ուզում ենք, վոր մեր հողի բերքատվությունը բարձրացնենք և մի հեկտարից 50 փթի փոխարեն 100—150 փութ բերք ստանանք, պարտավոր ենք առաջին հերթին ոգտագործել գոմաղբը:

Այս փոքրիկ գրքուկում կաշխատեմ կարճ կերպով ասել, թե ինչպես պետք է անել այդ և թե ինչ ոգուտ կարող ենք ստանալ գոմաղբից, յեթե այն վառելու փոխարեն գործածենք հողի բերքատվությունը բարձրացնելու համար: Գոմաղբի փոխարեն կարելի չե գործածել ուրիշ վառելիք, վորոնց մասին վերջում նույնպես կըխոսեմ:

2. ԻՆՉ ՆՅՈՒԹԵՐ ԿԱՆ ԳՈՄԱՂԲԻ ՄԵՁ

Գոմաղբը մեծ մասով կազմվում է բույսերի հաշվին, բայց բույսերը կենդանու մարմնի միջով անցնելիս, չերբ դառնում են գոմաղբ, այնպես

խիստ փոխվում են, վոր վաչ մի նմանութունն չի մնում նախկին վիճակի հետ համեմատած: Չնայած դրան, միջանի կարևոր նյութեր, վորոնք գտնվում են բույսերի մեջ, գրեթե ամբողջութեամբ անցնում են գոմաղբի մեջ և նորից կարող են պեպքական լինել նոր բույսերի սննդառութեան համար: Տեսնենք, թե ինչ նյութեր են դրանք:

Բույսի մարմինը կազմված է լերեք գլխավոր նյութերից—շուր, վառվող նյութեր և մոխիր: Սրանցից շուրը մտնում է բույսերի մեջ՝ նրանց արմատների շնորհիվ՝ հողի միջից. վառվող նյութերը կազմվում են կանաչ տերևների մեջ՝ արևի ճառագայթների ոգնութեամբ, ողի մեջ տարածված ածխաթթու կոչված նյութից: Իսկ մոխիրն ամբողջութեամբ բույսերի մեջ է մտնում հողի միջից՝ ջրի հետ միասին:

Բույսի մոխիրն էլ մի հասարակ նյութ չէ. նրա մեջ շատ գանազան նյութեր կան. դրանցից ամենագլխավորներն են՝ ֆոսֆոր, կալիում, կիր, լերկաթ, մագնիսում և միջանի ուրիշ վոչ շատ կարևոր նյութեր: Բույսերի հանքային նյութերի մեջ չափազանց կարևոր է նաև ազոտ կոչված նյութը. բույսը վառելիս այս նյութը վառվող նյութերի հետ ցնդում է ողի մեջ, մոխրի մեջ չի մնում: Բաց զարովեաև հողից է մտնում

բույսի մեջ, դրա համար ել այսուհետև սրան
եւ հաշվենք մոխրալին նյութ:

Գոմաղբն եւ նույն նյութերից ե կազմված,
ինչ վոր բույսը. նրա մեջ եւ կան՝ ջուր, վառ-
վող նյութ և մոխիր: Գոմաղբից լերբ ցան կամ
աթար են պատրաստում արևի տակ չորացնե-
լով, նրա միջից դուրս ե գնում մեծ մասով ջու-
րը և, դրանից գատ, նրա ամենաարժեքավոր սը-
նընդանյութը՝ ազոտը:

Այդ ձևով չորացրած գոմաղբը (ավելի ճիշ-
տըն ասած՝ աթարը) թոնիրներում վառելուց հե-
տո մնում ե միջիչ մոխիր. այդ ժամանակ վառ-
վող մասը դառնում ե գազ և տարածվում ե ո-
ղի մեջ: Թոնրի մեջ մնացած մոխիրը ճիշտ նույն
մոխիրն ե, ինչ վոր մնում ե բույսերը կամ փայ-
տը վառելուց:

3. ԼԱՎ ԲԵՐՔ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՆՉ ՊԵՏՔ Ե ՏԱԼ ԲՈՒՅՍԵՐԻՆ

Լավ կլինի յերկու խոսքով ծանոթանանք,
թե ինչ նյութերով են սնվում բույսերը: Այս-
տեղ չենք խոսի ջրի և ողից վերցրած սննդա-
նյութերի մասին: Ավելի կարևոր են մեզ հա-
մար այն սննդանյութերը, վորոնք մտնում են
բույսի մեջ արմատների ոգնությամբ՝ հողի մի-
ջից: Իս նրա համար, վոր հողի սննդարար հան-

քային նյութերը տարիներ ընթացքում մտնում են բույսի մեջ, և հողն աղքատանում է այդ նյութերից, պակասում է նրա բերքատվությունը: Այդպիսի ուժից ընկած հողերը նորից ոգտագործելու համար գյուղացին նրան «խամ» է թողնում, մեկ կամ միքանի տարի չի մշակում, դրանով հողը նորից ուժի չի գալիս, հարստանում է սննդաբար նյութերով, և այդ հողի վրա ցանած բույսը նորից միքանի տարի լավ բերք է տալիս: Բայց դա հին, նահապետական միջոց է, և այնպիսի յերկրներում են հողը «խամ» թողնում, վորտեղ ժողովուրդը քիչ է, իսկ հողը՝ շատ: Մեզ մոտ այդ ձևի հողամշակությանը պիտի վերջ տալ. մեր հողը քիչ է, և պետք է այնպիսի ձևերով մշակել նրան, վոր ամեն տարի նրանից բերք ստանանք, այն ել լավ բերք:

Իրա համար ամենալավ միջոցը հողերի հետ ստորբեր սննդանյութեր խառնելն է: Այն նյութերը, վորոնք խառնում են հողերին, վորպեսզի նրանցով բարձրացնեն հողի բերքատվությունը, կոչվում են պարարտանյութեր, իսկ այդ աշխատանքը՝ պարարտացում:

4. ԳՈՄԱՂԲՆ ԻՐԻԵՎ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹ

Ամենալավ պարարտացուցիչ նյութը հողերի համար գումաղբն է. նա կոչվում է լրիվ պարարտացում:

ըարտանյութ, վորովհետև նրա մեջ գտնվում են
այն բոլոր սննդարար նյութերը, վորոնք պետք
են բույսերի համար: Գոմաղբը շատ հարուստ է
ազոտալին նյութերով*) . դրանից զատ գոմաղբի
մոխրի մեջ բավական շատ կալի և ֆոսֆոր է
գտնվում: Յեթե հողերն աղքատացել են սննդա-
րար նյութերով, ապա գլխավորաբար այդ յերեք
նյութերն են, այսինքն՝ ազոտ, ֆոսֆոր և կալի-
ում. մյուս նյութերը հողի մեջ միշտ ել բավարար
չափով գտնվում են: Գոմաղբն իբրև պարարտա-
նյութ իր մեջ ունենում է այդ յերեք նյութերն
ել, վորովհետև դրանք մի ժամանակ բույսերի
մասն են չեղել կազմած և այդտեղից ել ան-
ցել են գոմաղբի մեջ:

Բացի սննդարար նյութերից գոմաղբը հա-
րուստ է նաև այրվող նյութերով (վորոնք ուրիշ
անունով կոչվում են որգանական նյութեր): Այդ
նյութերն անմիջապես բույսին անուսդ չեն դառ-
նում, բայց նրանք լավացնում են հողը. այդ

*) Գոմի ներսում կամ աղբակույտերից գրեթե
միշտ սուր, ծակող հոտ է գալիս, վորը չերբեմն աչքե-
րից արտասուք է բերում: Այդ հոտը նման է նաշա-
տիլի սպիրտի հոտին, վորը տալիս են ուշագնացնե-
րին և գլխացավ ունեցողներին շնչելու: Ահա այդ հո-
տի նյութի մեջն է գտնվում գոմաղբի ազոտի մեծ
մասը:

նյութերի շնորհիվ ավագոտ թեթև հողերը կապվում են և մշակութայն համար լավ հող են դառնում, իսկ մյուս կողմից ծանր կավային հողերը, վորոնց մշակել չի լինում ծանրության պատճառով, գոմաղբի շնորհիվ փափկում և թեթևանում են: Փոշիացած, մանրացած հողերի հատիկները գոմաղբի շնորհիվ իրար են կապվում (ինչպես ցեմենտը ավաղի հատիկներն ե կապում), դառնում են կնձիկներ: Կնձիկավոր հողերում բույսերի արմատներն ավելի ազատ են տարածվում և լավ սնունդ են առնում:

Ուրեմն գոմաղբի գործածությունը հողերի մեջ թե շատացնում ե բերքն իր սննդանյութերի միջոցով և թե լավացնում ե փշացած հողը:

Բայց յեթե խնամքով չվարվեն գոմաղբի հետ, յեթե նրան լավ չհավաքեն, չպահպանեն, ապա նա մեծ չափով իր լավ հատկութունները կկորցնի և ցանկալի արդյունքը չի տա:

5. ԻՆՁԻՑ Ե ԿԱԽՎԱԾ ԳՈՍԱՂԲԻ ՎՈՐԱԿԸ

Գոմաղբի ամենակարևոր մասը կենդանու աղիքներից դուրս լեկող թրիքն ե: Թրիքի մեջ են անցնում կերի գրեթե ամբողջ մոխրային մասերը (գլխավորաբար կալիումը և ֆոսֆորը), անմարս փայտային ծղոտի մասերը և մեծ քանակությամբ ջուր: Մեզի միջոցով դուրս են գա-

լիս կենդանու մարմնի մասը կազմող նյութերը, դրանցից ամենակարևոր հանքային նյութն ազոտըն է և կալիումը: Յամքարը, բացի կենդանու տակը չոր և տաք պահելուց, լերկու ուրիշ կարևոր նշանակութիւն ունի. ա) նա իր մեջ ծածուկ է կենդանու մեզը և թրիքի ջրային մասերը, չի թողնում, վոր նրանք հոսեն և կորչեն գոմաղբի միջից: բ) Յամքարը, յեթե ծղոտ է, տերև է կամ չորացրած վայրի մուլախոտ, ապա նա իրեն հերթին հարստացնում է գոմաղբը հանքային սննդաբար նյութերով, վորովհետև ցամքարն իր մեջ ունենում է ազոտ, փոսֆոր, կալիում:

Այս ասածներից ել յերևում է, վոր տարբեր կենդանիներից ստացված գոմաղբները միատեսակ հատկութիւն չեն լինում, վորովհետև տարբեր կենդանիների կերերը նման չեն լինում: Վորքան հարուստ լինի կերը հանքային նյութերով, այնքան ել գոմաղբը հարուստ կլինի գրանցով:

Գիտնական Վոլֆը քննել է տարբեր կենդանիներից ստացված գոմաղբները և կազմել է այս աղյուսակը.

Հազար (1000) մաս գումարի մեջ գտնվում է

Ինչ կենդանու աղբ է	Ձուլ	Ազատ	Ֆոսֆ.	Կալի- ում
Կով	775	3,4	1,6	4,0
Ձի	713	5,8	2,8	5,3
Վոչխար	646	8,3	2,3	6,7
Խոզ	724	4,5	1,9	6,0

Այս ցուցակից չերևում է, վոր կովի գոմաղբն ամենաշրիկն է և ավելի աղքատ է հանքային նյութերով, քան թե մյուս կենդանիներից ստացված գոմաղբները: Դա նրանից է, վոր կովն ավելի շատ ջրալի կեր է ուտում, իսկ ձին, վոչխարը կամ խոզն ավելի չոր կերեր են ուտում:

Հավ գոմաղբ ստանալու համար առաջին խնամքը պետք է հենց գոմի մեջ տանել, թույլ չպետք է տալ, վոր կենդանու մեզն առանձին առուններով գոմաղբից հեռանա, թափվի գոմի փոսերի մեջ և ծծվի հողի մեջ. պետք է հիշել, վոր գոմաղբի ամենաարժեքավոր մասը— ազոտը և կալիումը մեծ մասով մեզի մեջն են գտնվում: Չափազանց կթուլանա գոմաղբի ուժը, չեթե կենդանու մեզը նրա հետ խառնված չլինի: 1000

մաս մեզի մեջ 10 մասն ազոտ եւ և 13 մասը՝ կալիում, իսկ նույնքան թրիքի մեջ 4 մասն եւ միայն ազոտը և 1 մասից ել պակաս՝ կալիում: Սրանից յերևում ե, վոր գոմաղբի լավությունը շատ խոշոր չափով կապված ե նրա մեջ լեղած մեզի քանակությունից:

Լավ տնտեսություններում անքան շատ կարևորություն են տալիս մեզին, վոր չերբեմն նրան հավաքում են առանձին և տակառներով տանում են արտերը ջրելու, ավելի ճիշտը՝ պարարտացնելու:

6. ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՇԵԼ ԳՈՄԱՂԲԸ

Գոմաղբը պահելու համար ամենաառաջին աշխատանքը գոմի ներսումն ե լինում: Վորպեսզի վոչ թրիքը կորչի, վոչ ել մեզը լճակներ (գյուլ) կազմի և հողի մեջ ծծվի, պետք ե գոմի հատակն ախահատակել կամ լավ պնդացնել կավով: Այդպիսի գոմերում մաքրությունն ել հեշտ ե պահպանել:

Գոմաղբը գոմի ներսում յերկար թողնել չի կարելի. նրա հոտից փնասվում ե տավարը. պետք ե ամեն անգամ գոմը մաքրելիս թրիքը, մեզը և ցամքարն իրար հետ լավ խառնած դուրս տանել գոմից: Քանի վոր ամեն որվա գոմաղբն անմիջապես դաշտը տանել չի լինում, դրա համար

եւ գոմի մոտ նրան հավաքում և պահում են մինչև արտ տանելու ժամանակը: Մինչև հիմա դեռ մեր գլուղացիներին շատերը, վորոնք գոմաղըն ուզում են պատրաստել պարարտացման համար, հոգ չեն տանում նրան գոմից դուրսլավ պահելու վրա: Նրանք հավաքում են բակի մի անկյունում, թողնում են արևի և անձրևի տակ. դրանից փչանում և գոմաղըր:

Ահա թե ինչու...

Արևի և քամու տակ մնացած գոմաղըր չորանում և, նրա միջից վոչ միայն ջուրն և դուրս գնում, այլ գոմաղըրի ամենաարժեքավոր մասը, ալսինքն՝ ազոտը: Դրանից խիստ թուլանում և գոմաղըր, նրանով պարարտացրած հողից լավ բերք ստանալ չի լինում:

Անձրևի տակ մնալով՝ գոմաղըր լվացվում և, նրա սննդարար ամենաարժեքավոր նյութերը— ազոտն ու կալիումը ուրիշ ճանապարհով դուրս են գնում: Գոմաղըրի կույտերից այդ ժամանակ փոքրիկ առվակներ են դուրս հոսում, նրանց ջուրը դեղին, մութ գույնի յե լինում, չեթե գոմաղըր լավացնում և բերքը, ապա միայն այդ գունավոր ջրի մեջ յեղած նյութերի շնորհիվ և. դրա համար եւ ամեն մի գիտակից գլուղացի պետք և շատ խնամքով պահպանի գոմաղըր և չթողնի անձրևի և արևի տակ:

գոմադրն անմիջապես դաշտ տանել և հողի հետ խառնել չի կարելի:

Յերբ ամբողջ ադբանոցը լցվել է գոմադրով և դեռ բավական ժամանակ կա մինչև արտ տանելը, ապա յերեսից 2—3 վերշոկ հաստութւան հողով ծածկում են. դրանով պաշտպանում են չորանալուց և ազոտն այդ ձևով ավելի լավ և առանց կորուստի յերկար ժամանակ կարելի յե պահել:

Ադբանոցի դրսի շերտի մեջ նյութերը շատ են տաքանում և արագութւամբ քայքայվում են. դա նրանից է, վոր այդ տեղերում ող շատ է մտնում. ներսի շերտերում, վորովհետև ող չի մտնում, դրա համար էլ նյութերը կամաց-կամաց են քայքայվում: Վորքան շատ ող մտնի ադբանոցի մեջ, այնքան արագ կքայքայվեն նյութերը, իսկ դրանից էլ ազոտը շատ մեծ չափով կկորչի: Վորպեսզի այդպես չլինի, պետք է ադբը չխառնել, չքրքրել, ընդհակառակը՝ լավ կոխտել պնդացնել և միշտ թաց պահել:

7. ԳՈՍԱՂԲԸ ԴԱՇՏ ՏԱՆԵԼԸ

Ամառվա ընթացքում ադբանոցում հավաքած և հասունացած գոմադրը կարելի յե արտ տանել աշնանավարից առաջ, առհասարակ այն ժամանակ, յերբ գյուղացին և լծկաններն ազատ են մյուս աշխատանքներից:

Աղբանոցի աղբը սալերի վրա բարձելիս չպետք է վերցնել յերես-յերես շերտերով, այլ պետք է կտրել աղբակուլտի ամբողջ հաստութիւն շերտից: Դա նրա համար, վոր աղբանոցի մեջ աղբը միատեսակ չի լինում, նրա յերեսի շերտն ավելի չոր և աղքատ է լինում, քան թե ներքևի շերտերը: Կարևոր է, վոր ամբողջ արտը միատեսակ գոմաղբով պարարտացվի. այդ ձևով յեթե գոմաղբը բարձեն սալին, ամեն մի սալում միատեսակ աղբ կլինի:

Մեկ հեկտար (դեսիատինից քիչ պակաս) հողամասի համար բավական է մոտավորապես 2400 փութ գոմաղբ, կամ 80 սալի բեռ, յեթե ամեն սալին 30 փ. բեռ հաշվենք: Այդ 80 սալ գոմաղբը մեկ հեկտար արտի վրա հավասարապես փռում են, վորպեսզի անհավասարութուն չլինի. այդ աշխատանքն այսպես կարելի յե անել. արտերի մի անկյունում յեթե թափեն առաջին սալի աղբը և նրանից հետո ամեն մի 15—16 քայլի վրա՝ մեկը, արտի յերկարութունով և լայնքով, ապա ամբողջ արտի վրա, մոտ 80 սալ աղբ, հավասարապես կբաժանվի:

Յեթե ծուլանան և թողնեն գոմաղբը կույտերով հողի յերեսին, յեթե անմիջապես չխառնեն հողի հետ, դրանից մեծ կորուստ կլինի.

գումաղբի արժեքավոր սննդարար նյութը կհե-
ռանա ողի մեջ. մյուս կողմից կույտերի տակի
հողը կծծվի սննդարար նյութերով: Միայն այդ
տեղերի հողերը կպարտադանան լավ. դրանից
արտի վրա բույսերն անհավասար աճեցողու-
թյուն կունենան:

Ուրեմն գումաղբն արտ տանելուց հետո ան-
միջապես, առանց ուշացնելու, բահերով պետք
է փռել հողի յերեսին հավասարապես և իսկույն
գուլթանով վարել և խառնել հողի հետ:

Գարնանավար հողերի համար գումաղբը կա-
րելի յե դաշտ տանել ձմեռը. այդ ժամանակառ-
հասարակ դյուղացու և լծկանի ազատ ժամա-
նակն է: Բայց ձմռան աղբը հողի յերեսին ան-
միջապես չեն փռում: Արտի մի անկյունում
մեկ կամ յերկու մեծ կույտ են անում, միքիչ
պնդացնում են, հողով 2—4 վերջուկ հաստու-
թյան շերտով ծածկում և այդպես թողնում
մինչև դարուն: Գարնան վարից առաջ հավասա-
րապես տարածում են հողի յերեսին և հետո
վարելով խառնում են հողի հետ:

8. ԻՆՁ Ե ԿԱՏԱՐՎՈՒՄ ԳՈՄԱՂԲԻ ՇԵՏ ՇՈՂԻ ՄԵՋ

Հողի հետ խառնված գումաղբը կամաց-կա-
մաց փտում է, նրա սննդարար նյութերը դառ-
նում են բույսերի համար ոգտակար—մարսելի:

Մինչև վոր գոմաղբը լավ չքայքայվի, նրա նյութերից բույսերը սնվել չեն կարող. դրա համար հողի մեջ պետք է լինի բավական խոնավութիւն, տաքութիւն և ող: Այդ պայմանները լինելուց հետո հողի մեջ գտնվող բակտերիաներն ուտում, քայքայում են նրան և պատրաստում են բույսերի համար:

Ահա այդ ժամանակ է, վոր գոմաղբն իր մյուս ոգտակար գործն է կատարում. նա ցեմենտի նման հողի փոշիացած հատիկներն իրար է կապում և դարձնում է փափուկ հող-- կնձիկներով հարուստ:

Այդ բոլոր փոփոխութիւնների համար անհրաժեշտ է նաև ժամանակ. 2400 փ. գոմաղբը միանգամից հողի միջից չի սպառվում, և մեկ տարվա բույսերը նրա ամբողջ նյութը վերցնել չեն կարող: Նայած հողերին, ողի տաքութիւն և խոնավութիւն, գոմաղբի քայքայումը է ոգտակար ազդեցութիւնը 2—5 տարի կարող է շարունակվել: Մրա համար ել ամեն տարի մեկ հեկտար հողին 2400 փ. գոմաղբ տալու կարիք չկա: Մի անգամ լրիվ պարարտացրած հողերը սովորաբար 4 տարի ալևս կարիք չեն ունենում պարարտացման. այդ հաշվով ամեն մի տարվան ընկնում է 600 փ. կամ 20 սալ գոմաղբ:

Մեր լերկիրը, մանավանդ բամբակի շրջան-

ներում, վորովհետև տաք է և արևոտ, այդ պատճառով ել գոմաղբը սովորաբար 2 տարում արդեն քայքայվում է: Դրա համար ել 2 տարին մի անգամ կարիք կլինի 1200 փ. կամ 40 սալլ գոմաղբ խառնել հողին: Դա մեկ ել նրա համար, վորովհետև մեզ մոտ առհասարակ գոմաղբ քիչ կա և պետք է խնայող լինել:

9. ՎՈ՞Ր ՀՈՂԵՐԸ ՅԵՎ Ի՞ՆՉ ԲՈՒՅՍԵՐԿ ԱՐԻՔ ՌԻՆԵՆ ԳՈՄԱՂԲԻ ՊԱՐԱՐՏԱՑՄԱՆ

Մշակվող հողերն իրենց լավ կամ վատ հատկութիւններով խիստ տարբերվում են իրարից. կան ավազոտ հողեր, կիսաավազոտ-կիսակավային հողեր, կավային հողեր, սևահողեր, բողահողեր և այլն: Հայաստանում այս բոլոր տեսակի հողերն ել գտնվում են. իհարկե, սրանք բոլորն ել հավասար չափով գոմաղբի կարիք չունեն:

1. Սեվահողերը (սրանցից կան Լենինականի գավառում, Ախտայի, Սուխույ-Փանտանի, Դիլիջանի շրջաններում և այլն) թե հարուստ են սննդանյութերով (ազոտով) և թե փափուկ, կնձիկային կազմութիւն ունեն: Դրա համար ել կարելի չե ասել, վոր սրանք գոմաղբի կարիք չունեն:

2. Ավազոտ յեվ կիսաավազոտ հողերը գրե-

Թե միշտ աղքատ են լինում սննդանյութերով, մեկ ել նրանց մասնիկներն իրար հետ կապակցված չեն. ուրեմն այսպիսի հողերը խիստ կարիք կունենան գոմաղբի:

3. Ծանր-կավային հողերը (շատ կան Արարատյան դաշտում) սովորաբար հարուստ հողեր են, բայց մշակել դժվար ե, և բույսերի արմատներն ազատ տարածվել չեն կարող: Ուրեմն գոմաղբը սրանց կազմութունը լավացնելու, թեթևացնելու համար շատ կարևոր ե:

4. Շատ փոփացած կավային հողերը վատ են մշակության համար, վորովհետև անձրևներից հետո կամ ջրելուց հետո նրանց լերեսը փակվում ե հողի պնդացած կեղևով. այդ կեղևը մեծ չարիք ե. նա խեղդում ե բույսերին, չի թողնում զարգանան և շնչեն: Իսկ դաշտային շրջանի գյուղացիները լավ գիտեն, թե ինչ դժվարությունով են փշրվում դրանք: Ահա այդ հողերի փոփացած մասնիկներն իրար կապելու և կնձիկներ դարձնելու համար գոմաղբի նմանը չկա:

Գոմաղբի պահանջը բույսերի կողմից շատ մեծ չափով կախված ե հողի տեսակից: Բայց և տարբեր բույսեր տարբեր չափով են նրա կարիքն զգում: Չկա բույս, վոր կանոնավոր զարգանալու համար այս կամ այն չափով գոմաղբի

նլութ չպահանջի: Բայց մենք պետք է այդ ար-
ժեքավոր նլութը տանք յավ և թանգարժեք
բույսերին:

Դաշտավայրերում բամբակի համար գո-
մաղբը չափազանց կարևոր է. նա թե լավացնում
է հողը և թե բարձրացնում է բամբակի բերքը.
վոչինչ պետք չէ խնայել բամբակի համար:

Ճակնդեղը և կարտոֆիլը բավական փա-
փուկ, խորը և հարուստ հողեր են պահանջում.
Նրանց համար այդպիսի հողեր պատրաստել կա-
րելի չէ միայն գոմաղբի ոգնությամբ: Գոմաղ-
բով պարարտացրած հողերից չերկու անգամ
ավելի ճակնդեղ և կարտոֆիլ կարելի չէ ստա-
նալ, քան թե չպարարտացրածից:

Ծխախոտը, բոստանը, հացահատիկները
նույնպես գոմաղբի կարիք են զգում:

Բայց թիթեռնածաղիկ բույսերը (յոնջա,
լոբի, մաշ, կորնգան, վիկա, սոյա և այլն) այն-
քան շատ պահանջ չունեն, չեթե նրանց հողը
լավ վարած և փափկացրած է լինում. նրանք,
ընդհակառակ, իրենք են հարստացնում և լա-
վացնում հողը:

Մշակվող հողի վրա չեթե մեկ յերկու բույս
միայն ցանեն, իհարկե վատ է, իսկ չեթե 4—5
բույս իրար յետևից մշակվեն, այսպես ասած՝
չեթե լավ ցանքաշրջանառություն պահպանեն,

այն ժամանակ ավելի քիչ գումադրով ավելի շատ արդյունք կստացվի. այդ ձևով միայն կարելի կլինի լրիվ ոգտագործել թե գումադրի և թե հողի նյութերը:

10. ԻՆՉՈ՞Վ ԼՐԱՑՆԵԼ ԳՈՄԱՂԲԻ ՊԱԿԱՍԸ

Ինչքան ել խելոք լինենք և խնայողությամբ գործածենք գումադրը, միևնույն է, մեր ամբողջ հողերը նրանով պարարտացնել չենք կարող:

— Ինչո՞ւ:

— Վորովհետև գումաղբ քիչ ունենք:

Հայաստանի կովերից ամեն մեկից միջին հաշվով մեկ տարվա մեջ 400 փ. գումաղբ հագրիվ թե ստացվի: Դա չեւ այն ժամանակ, յեթե կոփե ամբողջ տարին կապված մնա ախոռում, և նրա ամբողջ գումաղբը հավաքենք, Բայց գիտենք, վոր մեզ մոտ այդպես չե:

— Մեր գումաղբը մեզ չի բավարարում. ուրեմն ի՞նչ անել:

Ահա թե ինչ. —

1. Պետք է անտեսության մեջ ցանովի խոտ մեակելի. դրանով թե հողը կլավանա, թե նրանից հետո չեկող բույսերի բերքը կշատանա, և թե անասունների թիվը շատանալով, անտեսության մեջ գումաղբ կստացվի:

2. Ոգտագործել սան յեվ բակի աղբը, հավերի աղբը, վոսկրները և ալլն. դրանք լավ պահելու և ճիշտ ոգտագործելու դեպքում գոմաղբին հավասար արդյունք կտան: Թոնիրների մոխիրը մասնավորաբար, պետք է պաշտպանել անձրեից և ջրավուց, հավաքել առանձին և տանել արտերը պարարտացնելու: Դրանով թե կըբարձրացնեք ձեր հողերի բերքատվությունը, և թե ձեր տներն ու բակերը կմաքրվեն կեղտոտությունից:

3. Լրիվ ոգտագործել արսախոնցների աղբը. պետք է իմանալ, վոր մարդկանց աղբը նույնպես շատ լավ միջոց է հողերի բերքը բարձրացնելու համար:

4. Բացի այս բոլոր միջոցներից, վորոնք անսեսության ներսումը կան, պետք է ոգտագործել մեծ չափով նաև հանգայիև արհեստական պարարտանյութերը. դրանցից մասնավորաբար սուպերֆոսֆատը և ցիանամիդը հրաշալի նյութեր են՝ հողերը պարարտացնելու համար. գոմաղբին նրանք ոգնության են գալիս, նրա պակասը լրացնում են: Փոխանակ մեկ հեկտարի 2400 փ. գոմաղբ գործածելու, բավական կլինի 1200 փ. նրանից, իսկ մյուս կեսի փոխարեն 15—20 փ. սուպերֆոսֆատ:

Ամեն մի գյուղացի պետք է նանայի յեվ գործածի այդ նոր նյութերը:

11. ԻՆՉՊԵՍ ԱԶԱՏԿԵԼ ԳՈՄԱՂԲ ՎԱՌԵԼՈՒՑ

Բայց դուք կըողորբեք:

— Ձե՛ վոր գյուղացիք վառելիք չունի, ի՞նչ վառի, յեթե գոմաղբով հողերը պարարտացնի:

Դա, իհարկե, մեր ամենամեծ չարիքն ե. բայց պետք ե կովենք այդ չարիքի դեմ:

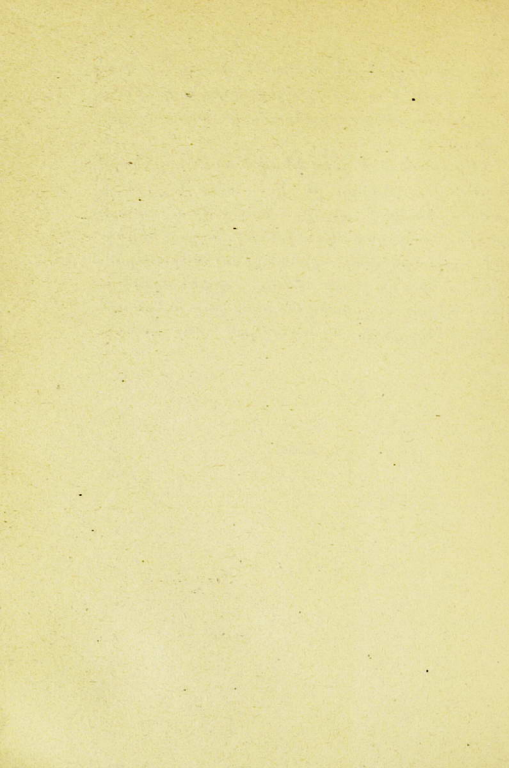
Տնտեսության մեջ, վորպեսզի վառելու փայտ ունենանք, պետք ե ծառեր տնկել. տնկերի շուրջը, ճանապարհների և առուների լեզերքներին ազատ տեղեր շատ կան, դրանք չեն ոգտագործվում. ինչո՞ւ ծառերով չզբաղեցնել այդ տարածությունները: Պետք ե զարկ տալ նաև անտառներին, չվոչնչացնել դրանք, ընդհակառակը, ծրագրված ոգտագործել. նրանցից կստացվի բավարար վառելիք: Կամաց-կամաց պետք ե ձեռք քաշել թոնիրներից, դրանց փոխարեն կառուցել գյուղում բաղնիք, հացի փուռ, կերակուրը լեփել փայտով կամ նավթով, փոխանակ աթար վառելու: Բնակարանները տաքացնել վառելափայտով, փոխանակ թոնրի շուրջը նստելու: Ձեռք բերել քարածուխ և քարածուխի վառարաններ և այլն և այլն:

Պեսությունն այս գործում ամեն ինչ կանի, յեթե գուղացիներն իրենք շարժվեն: Ձեզ որինակ լենինականի գավառը. այնտեղ գավգործ-

կոմը գյուղացիներին տալիս է փալտ, քարածուխ, նավթ և ուրիշ վառելիք, վորպեսզի նրանք կարողանան իրենց արտերը պարարտացնել գոմաղբով:

Սրանում մեծ գործ պետք է անեն կոլլեկտիվ տնտեսությունները. չէ վոր ամբողջ գյուղը նրանց որինակով պետք է առաջ գնա, դուրս գա հին, նահապետական դրությունից: Կոլլեկտիվ աշխատանքով գյուղացին հնարավորություն ունի բնության ուժերը լրիվ կերպով ոգտագործելու: Կոլլեկտիվ տնտեսություններն այս խնդրում ել պետք է մրցության մեջ մտնեն:

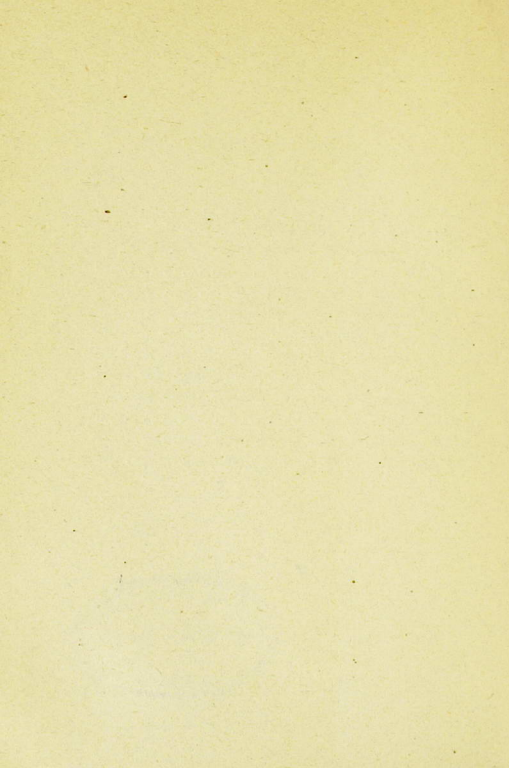

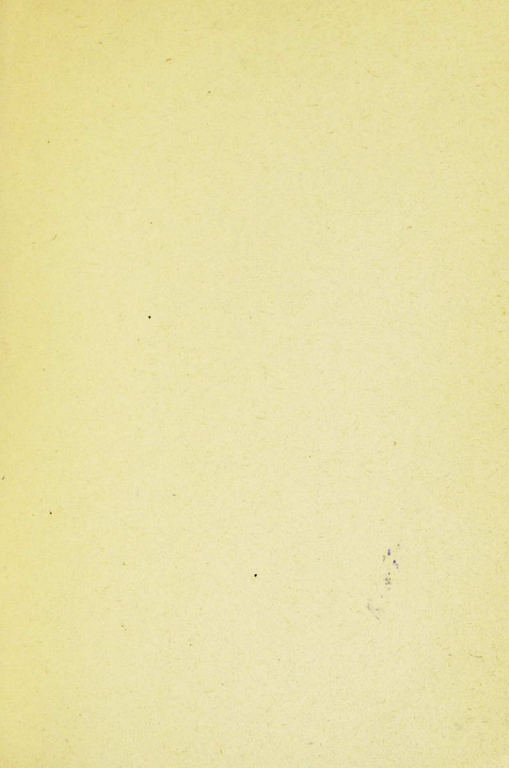

ՑԱՆԿ

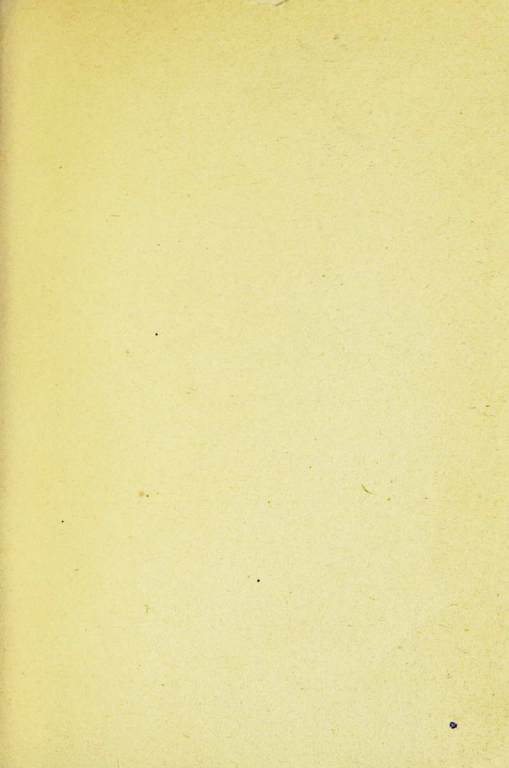
	Եջ
1. Խ՞նչ բան է գոմաղբը	3
2. Խ՞նչ նյութեր կան գոմաղբի մեջ	4
3. Լավ բերք ստանալու համար ի՞նչ պետք է տալ բույսերին	6
4. Գոմաղբն իբրև պարարտանյութ	7
5. Խնչի՞ց է կախված գոմաղբի վորակը	9
6. Խ՞նչպիս պահել գոմաղբը	12
7. Գոմաղբը դաշտ տանելը	15
8. Խ՞նչ է կատարվում գոմաղբի հետ հողի մեջ	17
9. Վճր հողերը և ի՞նչ բույսեր կարիք ունեն գոմաղբով պարարտացման)	19
10. Ինչ՞ով լրացնել գոմաղբի պակասը	12
11. Խ՞նչպիս ազատել գոմաղբը վառելուց	24

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0039885

[064]

A $\frac{I}{4734}$

ԳԻՆԸ 5 ԿՈՊ. Մ. (1 մանուկ)

Ե. Մովսիսյան

Навоз как удобрение

Госиздат ССР Армении
Эривань—1930